

דבר העורכים

אחת הסוגיות הקשות ביותר שבה נתקל כל מי שמבקש לתקן אדם או עולם היא שאלת הבחירה החופשית. היא משליכה על הדילמה המטרידה מכולן – מתי מוצדק להתערב בחיי אדם אחר ומתי אין זה מוצדק? מתי יש מקום לנסות לשנות את מנהגיה של קהילה שאינך נמנה עם אנשיה? מתי לגיטימי להתערב בחיי עם שונה ולכפות עליו חיים אחרים מאלה שהורגל בהם?

כך היא, למשל, שאלת המאבק בזנות ובסחר בנשים. אם נשים נסחרות בניגוד לרצונן הרי ברור שמוצדק (ולטעמי אף מחויב) למגר את הסחר המזוויע הזה ולשחרר אותן מהאנשים שסוחרים בהן ומסרסים בגופן. מנגד, אם נשים עוסקות בזנות מרצונן החופשי – מהי ההצדקה להתערב? העובדה שאני מאמין שהן קורבנות ומנוצלות בתעשיית המין, שכל תפיסת עולמי זועקת נגדה, אינה מקנה לי צידוק למנוע מהן לחיות את חייהן כרצונן ולהתפרנס על פי בחירתן. עם זאת, לאלה הסבורים כמוני שאין אישה שתבחר בעיסוק בזנות, והוא נכפה עליה, לפעמים כחלק מהחיים שנולדה לתוכם, אין מניעה מוסרית ואתית להתערב ולשרש את התופעה.

דוגמה ידועה נוספת היא גישת המשטרים החופשיים למעשי אובדנות. כיצד אפשר להצדיק אשפוז כפוי של אדם שניסה לסיים את חייו? לכאורה היה עלינו לכבד את רצונו ולא למנוע ממנו להגשים את משאלתו. אולם איננו מכבדים את משאלתו והנימוק הוא שבחירתו של אותו אדם באה מתוך שיבוש הדעת (ואיך אנו יודעים זאת? משום שהוא בוחר לסיים את חייו). יש אינספור דוגמאות לקושי שמעלה שאלת ההתערבות בבחירה החופשית של האדם, קושי שנובע מאמת פשוטה: איננו יודעים לאבחן בחירה חופשית. גם היום, אחרי מאות שנים של חקר הנפש וההתנהגות, עדיין לא הומצא גלאי רצון שייתן לנו ולו תחילתה של תשובה.

לדילמות הנובעות משאלה זו יועד הספר שלפניכם, שהוא השני בסדרת "תיקון – ספרים רב־תחומיים לטיפול ולשינוי חברתי". מטרתנו בו היא לספק לכל מי שעוסקים בתיקון עולם – אם דרך טיפול פרטני ואם דרך שינוי חברתי – ידע וחומר למחשבה ולליבון בנושא אקוטי זה, ידע שאינו בבחינת פתרון נכון לאותן דילמות אלא ראשית דיון.

אנחנו מבקשים להודות לחברי המערכת – תלמידי הקריה האקדמית אונו מכל החוגים ובתי הספר – על עבודה מסורה וטובה, לעו"ד אפרת רוזנבלט על ריכוז המערכת, לאיתנה רוניק־גרין על עריכה מדעית ולשונית משובחת ולכל המחברים. במכוון כתוב הספר בידי כמה וכמה כותבים הבאים מתחומים שונים וממקצועות מגוונים. כתיבה נגישה לכול, מהסוג שאנו מנסים לקדם בספר הזה, מסייעת בפיצוח תעלומת הבחירה החופשית, זו שבבסיס קיומנו.

יובל אלבשן, קריית אונו, 2020

שאלות על הבחירה – על החופש ועל האילוץ שבה, על מעלותיה ועל המחירים שהיא גובה, על היותה מגדירת זהות ומוגדרת על ידה – מעסיקות את בני האדם משחר הזמן. כך זה, שהוא כולו תולדה של בחירות – של נושא, כותבים, כתובים ועוד – מרכז מטען עשיר ומגוון של מחשבות על אודות הבחירה בהיבטים שונים ומתחומים שונים.

עפרה עופר אורן מציגה את הסיפור המריר-משעשע מאחורי שירו הידוע של רוברט פרוסט "הדרך שלא נבחרה". **יובל אלבשן** מתחקה אחר בחירתו של הפרקליט האגדי, קלרנס דרו, לשחר מושבעים כדי לאפשר למרשיו משפט צדק. **מכבית אברמזון** מתארת את מסע בחירותיה של אישה "אחרת" שאינה רוצה להיות "יפה" וכנועה, אך גם לא "חיה" פרועה ונקמנית. **מאיר מרגלית** מדגים את בחירותיהם של היסטוריונים בהתלבטות מה להזכיר ומה להשכיח בעת בניית נרטיב, באמצעות התחקות אחר סיפורם המושכח של היורדים לפני קום המדינה. **יוסי סורוקה** מתחקה אחר בחירות של מטפלים פסיכותרפיים בין דרכי טיפול שונות ויחסן אל תיאוריות פילוסופיות שונות של הבנה וידע. **מאיר בניה** מתאר את הבחירה בין שכל לרגש ובין אלוהים לשטן במחזה אלגורי עברי מן המאה ה-17. **רועי כהן** מציב את הבחירה בחיים כמענה לחרדת המוות תוך ניתוח משנתם של פרידריך ניטשה והרב אברהם יצחק הכהן קוק. **ורדית דמרי-מדר**

מציגה את הטיעון שלפיו הזכות לכבוד כוללת גם את ההגנה על האוטונומיה וחופש הבחירה של האדם החי בעוני. מיכל שוורץ משתפת באוטונומיה של אביה כפי שנשקפת מתמונה ישנה שנמצאה אחרי מותו. שי פירון בוחן גישות שונות ביהדות למושג הבחירה ומדגיש את חשיבותן של אפשרות הבחירה והיצירתיות במערכת החינוך. אורלי ניסים קוראת לשלב גישור בתור אמצעי להשגת הסכמות במצבים של דילמות ביו־אתיות, דוגמת "חולים הנוטים למות" וסוגיות אחרות. אלעד אורג בודק את אופיה של הבחירה בנרטיב היהודי המכונן של "העם הנבחר". יפה בניה מציגה את הבחירה בשינוי בראי דגמים של שינוי. מרדכי (מוטי) מרק טוען כי יש לתת לחולי נפש את האפשרות לבחור את מוסד האשפוז שלהם. שאול שארף בוחן את כוחן של ההצדקות לזכות הבחירה במשטר דמוקרטי. רון שפירא מציע כיווני תשובה לשאלה מדוע אשכנזים חילונים בוחרים בניגוד לאינטרס הכלכלי שלהם.

בסיום הקריאה, בייחוד אם כבדו המחשבות, מומלץ לעיין בעוד בחירה אחת שממחישה את החופש, האילוף וההקרבה הכרוכים בכל בחירה באשר היא, ולהאזין לשירו הקסום של מייק אולדפילד, "על גב סוס" (On) Mike Oldfield, 1975 (Horseback):

אני אוהב בירה, ואני אוהב גבינה,
אני אוהב את ריחה של בריזה שבאה מן המערב,
אבל מה שאני אוהב יותר מכל אלה,
זה להיות על גב סוס.

...

אני אוהב רעם, ואני אוהב גשם,
ואש גדולה, ומנועים שואגים,
אבל אם הרעמים הם בתוך ראשי,
אני מעדיף להיות על גב סוס.

...

יש כאלה שאוהבים את העיר, ויש שאת הרעש,
יש כאלה שיוצרים כאוס, ואחרים צעצועים,
אבל אילו היתה בידי הבחירה,
הייתי מעדיף להיות על גב סוס.
היי והרחק נרכב,

דרך הדשא,
לרוחב השלג,
חיות חמודות חומות גדולות,
פנים חומים גדולים,
אעדיף להיות איתך מאשר לטוס דרך החלל.

אלעד אורג, קריית אונו, 2020